Іван САБАДОШ

ЗАКАРПАТСЬКІ ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ МОВНОЇ СТАРОВИНИ (3)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 25.
УДК 811.161.2'373 (091)
Сабадош Іван. Закарпатські діалектизми як матеріал для відтворення мовної старовини (3); 19 стор.; кількість бібліографічних джерел – 75; мова українська.

Анотація. У статті розглядаються закарпатські діалектизми, успадковані переважно від праслов'янської мови і відсутні в багатьох українських діалектах та в літературній мові чи вживані в останній рідко або як архаїзми.
Ключові слова: закарпатський діалектизм, українська мова, праслов'янський, лексика, семантика, етимологія.

Закарпатські говірки, як старожитні, зберегли значну кількість давніх рис, які відсутні в українській літературній мові і важливі для відтворення мовної старовини. До таких говірок належить закарпатська говірка села Сокирниця Хустського району, яка знаходиться в ядрі мараморoської говіркової групи, а остання вважається найдавнішою в закарпатському діалекті. У цій говірці налічується кілька сотень архаїчних лексем, які сягають нерідко праіндоєвропейського, часто праслов'янського чи дещо пізнішого, та все ж дуже давнього періоду. Дослідження їх становить науковий інтерес не тільки для україністики, але й славістики.

Ця стаття є продовженням нашої однойменної розвідки, перші дві частини якої опубліковані в «Науковому віснику Ужгородського університету» (Ужгород, 2008. – Вип. 19. – С. 24–31) і збірнику наукових праць «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства» (Ужгород, 2010. – Вип. 14. – С. 94–106).

Далі подаємо нариси про наступну частину закарпатських діалектизмів.

ˈҐырґуші (< *ˈґырґоші*), у, *мн.* ʻв'язи, карк; спина, плечі**'**: *Миˈгал'ку, ˈхочеш, аˈбым т'а пуˈн'ус на ˈґырґошах?* [ССк.: 57]. Ця назва в різних фонетичних варіантах досить добре відома і в інших закарпатських говірках: *ґо́рґоші, ко́ркоші* [Чопей: 64, 156; Керча, I: 195], *ко́ркоші* ʻплечі' [Бевка: 76], *ґо́ргоші* ʻспина' [Поп: 56]. Знана вона і в ряді інших українських говірок південно-західного наріччя: *корко́ші* ʻплечі' у бойківських [Он., I: 378], наддністрянських [Шило: 149], буковинських [СБГ: 224]; пор. ще *корко́ші*, одн. *ко́ркуш* id. [Жел.: 336], поділ. *не́сти дити́ну на ґо́рґошах* [Мельн.: 77], а також лемк. *ґырґы* ʻплечі' [Пиртей: 40], гуцул. *ґ'и́рґа* ʻплече, спина', *ґ'и́рґати* ʻнести на плечах' [П., Г.: 43]. В інших українських діалектах та в пам'ятках староукраїнської і києворуської писемності слова *коркоші, ґорґоші, ґырґоші* і под. поки що не виявлені. Наявна тільки лексема *коркъ* ʻшия' (1699 р.) в картотеці словника за ред. Є.Тимченка. Однак за своїм походженням ці слова дуже давні; пор. рос. діал. (смолен.) *корку́шки* ʻплечі' [СРНГ, XIV: 335], брянське *корку́ши: на корку́шах* ʻна запліччі', біл. діал. *несьці нъ каркушкъх* ʻнести за плечима, на спині (нести)', ст.пол. *karkusz* ʻплечі', болг. діал. *на къркач, кркач, кръкач*, мак. *кркуш* ʻза плечима, на спині (нести)', серб. *кркача*, діал. *кркуш*, слвн. *krkoč* ʻплече'. Від прасл. **kъrkušь/*kъrkošь/*kъrkočь /*kъrkača* id., утворених суфіксальним способом від **kъrkъ* ʻпотилиця, шия' (для останнього наявні відповідники майже в усіх слов'янських мовах; пор., напр., закономірне ст.укр. *коркъ* id. – див. вище; але укр. літ. *карк* ʻзашийок, шия' [СУМ, IV: 106] < пол. *kark* id. [ЕСУМ, II: 392]), яке походить від прасл. *kъrkъ < і.є. **krko-* id., пов'язаного із **ker-* ʻобертати, крутити' [ЕСУМ, III: 26; ЭСБМ, IV: 263, 269, 271; БЕР, III: 43–44; 205; Sław., II: 77–78; Skok, II: 203; Bezlaj, II: 95].

В українських діалектних словах початковий звук ***ґ*** < ***к*** (пор. *ґолесо* < *колесо, ґôвбиц'а* < *кôвбиц'а* і под., див. [ССк.: 58]), а в другому складі ***ґ*** також із ***к*** у результаті асиміляції. Таким чином, сучасна українська літературна мова втратила закономірні рефлекси прасл. **kъrkъ, *kъrkošь* і под. Такі рефлекси збереглися в її південно-західних діалектах. Цікаво відзначити, що в академічному тритомному «Російсько-українському словнику» 1968 р. (т. I, с. 389) для рос. *зако́рки* ʻзапліччя, зашийок' серед інших українських відповідників подається діал. *горго́ші*, звичайно, в спотвореному фонетичному вигляді, позаяк у той час в українському алфавіті літера ***ґ*** була відсутня.

ˈҐôвбан, а, *ч.*, **ˈґôвбиц'а,** і, *ж.* ʻколода, на якій рубають дрова': *ˈҐôвбан убеˈрайут иˈс:уковатого ˈдерева, вˈбыс'а неᶦ рôскôˈлôв* [ССк.: 58]. На карті [ДзЛАЗ: № 230] ці назви для описаної реалії в зазначеному населеному пункті не картографуються, а подається тільки їх застарілий синонім *дрыву́тн'а* (див. ще [ССк.: 79]). Натомість суцільний ареал з назвою *кôвбиц'а* id. на цій карті охоплює тільки західну частину закарпатських говірок приблизно до р.Латориці та в основному говірки Міжгірщини, а лексема *кôвбан* відзначається тільки в гуцульських говірках басейну Чорної Тиси; пор. ще засвідчені в закарпатських говірках іншою літературою: *ко́вбан* ʻвалун' [Поп: 82], *ко́вбиця* ʻколода, обрубок колоди' [Керча, I: 417], ʻколода, на якій рубають дрова' [РУРС: 51], *кôвбіца* id. [КСУ: 32]; пор. ще закарп. мараморoське *ко́вбик* ʻполіно' [Бевка: 74], верховинське *ко́вбіца* ʻпаля' [Н.,Т.: 106]. Ці назви з такими чи близькими значеннями відомі і в інших українських південно-західних діалектах: півн.лемк. *кобиця* ʻобрубок колоди, на якій рубають дрова' [Пиртей: 119], бойк. *ковбан, ковбицє* id. [ВхЮж.: 26] (див. ще [Гр., II: 260–261] з покликанням на попереднє

джерело), *ко́ўба́н, ко́ўбиц'а* id. [Он., I: 363], гуцул. *ковба́н, ковбо́к* ʿвідрізаний кусок дерева; колода', ʿпеньок, на якому рубають дрова' [ГГ: 97], *ковба́н, куба́н, ковбо́к* ʿколода довжиною близько 6 м' [Jan.: 105], *ковба́н* ʿобрубок колоди, пень', *ко́вбик* ʿпень' [Ж.,П.: 74–75], *ковба́н* ʿколода, пень; кусок колоди; пеньок' [П.,Г.: 80], *ковба́н, ко́вбок* ʿколода' [Неґр.: 95], буков. *ковба́н, ко́вбок, ко́бок* ʿколода, чурбак', ʿпень' [СБГ: 214], поділ. *ко́вбик* ʿчурбак, колодочка (дерев'яна)', *ко́вбиц'а* ʿвиступ для лампи в куточку між комином і рештою печі' [Мельн.: 83], *ко́вбиця* ʿпростір між стіною і ніжкою лави' [Брил.: 50], наддністр. *ковба́н, ко́вбицє* ʿколода, на якій рубають дрова' [Шило: 145]. З останнім значенням зафіксовані ще: надсян. *ко́бица*, бойк. *ко́вбиц'а, ко́вбиц'і, ко́вбичка*, гуцул. *ко́вбок*, волин. *ковбан* [Stud.: №54]. Лексеми *ко́вба́н* ʿколода', *ко́вбиця* як діалектні подаються також у [СУМ, IV: 202] (для першого слова наводиться одна непаспортизована ілюстрація, а для другого – єдина ілюстрація з твору І.Франка). Отже, ареал поширення цих назв в українській мові охоплює тільки говірки її південно-західного наріччя. Ні в староукраїнських, ні в давньоруських писемних пам'ятках вони не виявляються, та, проте, без сумніву, давні за походженням; пор. рос. діал. *калба́н* (урал.), *калбян*, *колбян* (нижегор., сарат.) ʿтолстый обрубок дерева, чурбан' [СРНГ, XII: 340], *ко́лба́н* ʿобрубок дерева, доски и т.п.' (астрах.) [ib., XIV: 112]; пор. ще інші суфіксальні деривати з цим коренем і подібною семантикою у російських діалектах: *калба́тина* ʿтяжелый, пропитанный водой обрубок дерева, чурбан' (олон.), *калбе́к, калбе́ка* ʿпень, чурбан' (рязан.), *калбе́ха, калбе́шка* (дон.), *калбяк, колбяк* (сарат., рязан.) ʿобрубок дерева' [ib., XII: 340–341] та ін. *Ковбан*, очевидно, від прасл. *kъlbanъ** [ЭССЯ, XIII: 178]. У назвах *ґо́вбан* і *ґо́вбиц'а* початковий звук ***ґ < к,*** як і в *ґырґуші, ґорґоші* (див. вище).

ˈ**Даві,** *присл.* ʿсьогодні вранці': *Ми ˈн'і пув ˈрали ˈдаві* [ССк.: 59]. Ця лексема, за даними літератури, за межами закарпатського, бойківського, гуцульського говорів на українській діалектній території зараз не відома; пор. ще в інших закарпатських говірках *да́ві* ʿранком' [Бевка: 55; Керча, I: 200], ʿнедавно' [Поп: 56], а також бойк., гуцул. *да́ві* ʿсьогодні вранці' [Гол.: 506; ВхЮж.: 14; Жел.: 171; Шух., V: 284; Гр., I: 355; Он., I: 203], гуцул. *да́ві* ʿдуже рано' [ГГ: 55], *даві, давік', давіки* ʿсьогодні вранці' [Jan.: 40]. Лексема *даві* у пам'ятках староукраїнської писемності поки що не виявлена. Проте відома в києворуських: *давѣ* ʿнедавно' [1074, сп. 1377, СДРЯ, II: 421]; пор. ст. рос. *давѣ* ʿучора' [Срез., I: 623], рос. діал. *да́ве, да́ви, да́вя* ʿнедавно' (у багатьох говорах [СРНГ, VII: 259]), *да́ве* ʿнедавно, в пределах того самого дня' (яросл. [Мельниченко: 57]), н.луж. діал. *dawe* ʿперед тим; недавно; щойно; давно', слвн. *dovä* ʿнедавно, щойно', слвн. *dave, davi* ʿсьогодні вранці, зранку', діал. *davi* ʿнедавно; раніше', ст.сл. **давѣ** ʿколись, коли-небудь, недавно'. Від прасл. **davě* ʿякийсь час тому, колись, давно; недавно, щойно' < і.є. **dū-, *doū-, *dvā-* ʿпротягати (стосовно простору і часу)'. Від прасл. **davě* утворився прикметник **davьnъ* ʿдавній' [ЕСУМ, II: 8–9; Rud., II: 3; Пр., I: 172–173; Фасм., I: 480–481; ЭСРЯ, I/5: 4; Sław., I: 139; Bezlaj, I: 95–96; ЭССЯ, IV: 198; 200; SP, II: 360–361].

У говірці Ігрень (на території сучасної Дніпропетр. обл.) Д.Яворницький записав прикметник *давéшній* ʿдуже давній' [Яв.: 175; Чаб., I: 260], який, можливо, запозичений із російської мови; пор. рос. просторічне *да́вешний* ʿнедавній, нещодавній' [РУС 1968, I: 271], діал. *да́вешний* ʿбывший совсем недавно, давешний' (псков., твер., в'ят., урал. та ін.), ʿранее использованный' (тул.); очевидно, дериват від діал. *да́вешь, да́вишь* ʿте саме, що *давé*' (тамб., тул., орлов. та ін.) [СРНГ, VII: 261], *да́вече, да́виче* id. (волог., казан., костр. та ін.) [ib.: 260]; пор., однак ще слвн. *davišnji, davešnji* [Bezlaj, I: 95], які схиляють нас до думки, що укр. *давéшній* не запозичення із російської (тим паче, що це слово відрізняється від російського і семантикою, наголосом), а продовження давньої, можливо, праслов'янської форми, етимологічно пов'язаної з прасл.**davě*.

ˈ**Даґде,** *присл.* ʿде-небудь, подекуди': *Сис' оˈбычай ˈдаґде в ˈнашых ˈселах неᵘ зˈнайут;* ˈ**деґде,** *присл.* ʿте саме, що ˈ*даґде*': *Р'іˈбіз'л'і в ˈнашуму сиˈл'і русˈтут лиш ˈдеґде* [ССк.:60, 62]. Прислівник *даґде* поширений і в інших закарпатських говірках, а також у лемківських і бойківських; пор. закарп. *даґде* ʿде-небудь' [Чопей: 65], *да́ґде* id., ʿподекуди, куди-небудь' [Ж.,П.: 46; Н.,Т.: 72; Керча, I: 200; Поп: 56], ʿдесь' [Семен.: 224], ʿде, на якім місці' [Гнатюк: 238], ʿкудись, приблизно' [Німчук 1958: 46], *даґдé* ʿдесь' [КСУ: 25], півн.лемк. *да́ґде, да́де* ʿде-небудь', ʿдесь', ʿподекуди' [ВхГЛ.: 408; Гр., I: 356], *даґде* ʿтут і там, куди-небудь' [Пиртей: 53], півд. лемк. *да́ґде* ʿде-небудь' [Гол.:506; ВхЛем.: 235], бойк. *да́где* ʿтут і там' [Жел.: 171], *да́ґде* ʿде, де не, куди не', ʿкуди-небудь', ʿдесь' [Он., I: 203]. В інших українських діалектах це слово не відоме. Лексема *дагде* ʿде-небудь', ʿхоч де' фіксується в закарпатській писемній пам'ятці XVIII ст. [ТСл.: 660]; пор. ще слвц. *dakde* ʿде-небудь', ʿкуди-небудь' [SSJ, I: 229]. У зазначених українських діалектах поширені й інші прислівники й займенники з префіксом *да-* (ˈ*дайак,* ˈ*дако,* ˈ*дачий* і т.д. – див. нижче). Щодо походження прислівників і займенників із цим префіксом в українській мові висловлювалися різні думки. З.Штібер, І.Панькевич, Л.А.Булаховський відносили їх до запозичень із словацької мови, хоча була й протилежна версія – словацький мовознавець Я. Станіслав припускав, що в словацькій мові префікс *da-* поширився зі сходу, тобто з української мови. І.Зілинський, Є.Тимченко, А.Княжинський, Д.Г.Бандрівський вважали ці слова в українській мові власними утвореннями із давнього прислівника **kъde*, в якому відбувся перехід ***е > а,*** внаслідок пониження артикуляції ***е.*** Але таке пояснення не прийнятне для словацької мови. Тому нам видається найбільш переконливою етимологія В.В.Німчука, який виводив *да-* з прислівника **kъda* ʿколи', наявного в закарпатському складному прислівнику *ни́ґда (н'ígда)* ʿніколи', подібно до префікса *де-* < **kъde*, яке входить до складу прислівника *ни́ґде*

(н'íгде) ʻніде' в тих самих закарпатських говірках. Цю версію підтримав Й. О. Дзендзелівський. Обидва вчені вважають, що прислівники і займенники із префіксом *да-* в українській і словацькій мовах (див. нижче) належать до спільних українсько-словацьких утворень, що виникли не пізніше XVI ст. Це припущення ґрунтується на даних пам'яток української писемності, у яких *дакто, дахто, дашто, дагды* фіксуються в «Нягівських повчаннях» середини XVI ст., а також у пам'ятках XVII–XVIII ст. У словацькій писемності форми з *да-* виявляються із середини XVII ст. (детальніше див. [Німчук 1958: 46–49; Дзендзелівський 1961: 69–72; ДзУЗСЛП: 151–154]), див. ще [ЕСУМ, II: 7–8; ESSJ, II: 141, 151].

Друга частина *-где* у прислівнику ˈ*дагде* постала з праслов'янського прислівника **къде*, в якому після занепаду редукованого ъ відбулася асиміляція глухого *k* до дзвінкого *d* (як і в рос. *где*, пол. *gdzie*, чес. *gde*, серб., хорв. *gde*, слвн. *gde* id.). У свою чергу прасл. **къde* – складне слово, утворене із питального займенникового кореня **къ*, наявного і в праслов'янському займеннику **къто* (> укр. *хто*), і частки-суфікса **de* (< і.є. **dhe*), який входить до складу, напр., російських прислівників *здесь (< сьдесь), везде* (< прасл. **vьsьde;* пор. ст.сл. **вьсьдѣ** ʻвсюди, завжди').

У прислівнику ˈ*дегде*, синоніма до ˈ*дагде*, теж дві частини: друга *где* – того самого походження, що й у ˈ*дагде*, а перша *де* походить, як і український літературний прислівник *де*, від прасл. **къde* [ЕСУМ, II: 19; ЭСРЯ, I/3: 39; I/4: 43; ЭСБМ, III: 132; КЭС: 72, 103, 161; Цыг.: 51, 78, 141–142; ЭССЯ, XIII: 173–174].

ˈ**Дайак,** *присл.* ʻяк-небудь': ˈ*Дайак прийˈди до нас*; ˈ**дайакый,** е, е, *займ. неозн.* ʻякий-небудь': *Зваˈрилам ˈд'іт'ом ˈдайаку стˈраву та пуˈбіглам у калˈгос;* ˈ**дакый,** а, е, *займ. неозн.* ʻдеякий': *Ци вта жоˈна неᵘ роˈдина вам ˈдака?* ʻякий належить до заможного роду': *Оˈто ˈдакый лиˈґін'* [ССк.: 60], **дайаˈкыйіс',** ˈкас', ˈкес', **даˈкыйіс',** йас', йес', *займ. неозн.* 'який-небудь'.

Лексеми ˈ*дайак* і ˈ*дайакый* відомі з тими самими значеннями і в інших закарпатських, а також у лемківських та бойківських говірках; пор. закарп. *дáяк, дáякый* [Чопей: 66; Керча, I: 204], *даякы́й* [Семен.: 225], *даяки́й* [КСУ: 25], *дáяко* [Керча, I: 204], півн.лемк. *даяк* [ВхГЛ: 409; Гр., I: 360], півд.лемк. *даяк* [ВхЛем.: 935], бойк. *дáяк, дáйакий* [Он., I: 205].

Займенник *дакый* знаний і в інших закарпатських (напр., на Мукачівщині [ВхЗак.: 213]), а також у лемківських та бойківських говірках; пор. півн.лемк. *дакый* ʻякийсь' [Пиртей: 53], бойк. *дáкий* ʻдеякий' [Он., I: 203]; пор. ще непаспортиз. *дáкий* id. [Жел.: 171]. У решті українських говорів ці слова поки що не виявлені. Писемність української мови вперше фіксує їх у XVIII ст. на території Закарпаття, пор. *даяк* ʻякось', ʻяк-небудь', *даякый* ʻякийсь, який-небудь, деякий' [ТСл.: 671]. З інших слов'янських мов ці слова знає тільки словацька, пор. слвц. *dajako, dajak,* діал. *dáko* ʻяк-небудь', *dajakýˊ,* діал. *dáky* ʻякий-небудь' [SSJ, I: 229]. Імовірно, це спільні українсько-словацькі утворення (пор. [Німчук 1958: 46–69; Дзендзелівський 1961: 69–72]) за допомогою префікса *да-* (див. ˈ*дагде*). Друга частина *-йак* прислівника ˈ*дайак* походить від прислівника пізнього праслов'янського періоду *jakъ < *jako,* на думку Ф.Славського, виникла внаслідок заникнення повноголосного звука **о** в кінці слова, як у прислівників **takъ* (< **tako* ʻтак'), **tamъ* (< *tamo* ʻтам'). У свою чергу прислівник **jako* – дериват займенника **jakъ* ʻякий', що має індоєвропейське походження. Частина *-кый* займенника *дакый* – складне слово, яке походить від прасл. **kъjь* (> укр. діал. *кий, кый* ʻякий'), яке в свою чергу утворене від питального займенника індоєвропейського походження **kъ* ʻякий', ʻхто', наявного в *къто > хто,* та вказівного займенника чоловічого роду **jь* (< і.є. **jos*) ʻтакий' [ЕСУМ, II: 430–431, 502; Фасм., II: 289; MES: 313; Skok, II: 110–112; ESSJ, II: 298–302, 389–391, 393–395; ЭССЯ, XIII: 176–177].

Займенники *дайаˈкыйіс'* і *даˈкыйіс'* утворилися відповідно від ˈ*дайакый* і ˈ*дакый* (див. вище) за допомогою частки займенникового походження *-сь* (від указівного займенника **sь* ʻтой найближчий'; пор. у тій самій функції частку *то* – від указівного займенника **tъ* ʻтой' у рос. *какой-то* ʻякийсь', *кто-то* ʻхтось', *как-то* ʻякось') [Самійленко: 30; Sław., I: 492; II: 283–284].

ˈ**Дако,** ˈ**датко,** *займ. неозн.* ʻдехто': *Ци ˈнын'і быв у вас ˈдако (ˈдатко)?* ʻтой, хто має значення, важливий': *Ко йе ко, а ˈЙура йе ˈдако (ˈдатко);* ˈ**дакос',** *займ. неозн.* ʻхтось': ˈ*Дакос' бы сиˈс'у рôˈбôту неᵘ роˈбив н'іˈзашчо, а йа ˈмушу* [ССк.: 60]. Займенники *дáко, дáтко,* а також *дáкто, дáхто* поширенні і в інших закарпатських говірках; пор. *дáкто, дáхто* ʻхтось' [Гол.: 506], *дакто, датко* id. [Чопей: 66], *дáтко* ʻдехто', ʻхтось', ʻінший' [Керча, I: 200; Поп: 56]. Займенник *дакто* ʻдехто' поширений також у північнолемківських говірках, як непаспортизований він фіксується в [Жел.: 171]. *Дакто* ʻхто-небудь' виявляється вперше в писемній пам'ятці XVI ст. із Закарпаття [НП: 73а], а *дахто* id. – у тексті із Закарпаття, але XVIII ст. [ТСл.: 670]. Займенники *дáко, дáтко, дáкто дáхто* – складні слова, утворені за допомогою префікса *да-* (див. вище ˈ*дагде*) від *ко, тко, кто, хто. Кто* < прасл. **къto; тко* < прасл. **тъko* або внаслідок метатези із *кто; хто* < *кто* в результаті дисиміляційної зміни ***к > х*** з метою полегшення вимови; *ко* < *кко* < *тко* внаслідок асиміляції і стягнення двох однакових приголосних (детальніше про це скажемо, коли спеціально йтиме мова про ці займенники). У займеннику ˈ*дакос'* друга частина *кос'* утворена від *ко (< *къto)* і частки *-с' < *si,* яка походить, напевне, від займенника **sь* (див. вище ˈ*дайакыйіс'*).

ˈ**Даколи,** *присл.* ʻдеколи, іноді, колись': ˈ*Даколи на вичурˈниц'ах так с'а неᵘ ˈхоче ц'ул'оˈвати, ˈайбо ˈмушу* [ССк.: 60]. Цей прислівник у закарпатських говірках відомий майже скрізь, пор. *даколи* ʻколись; раніше; коли-небудь (у майбутньому)' [Чопей: 60], *дáколи* ʻіноді' [Гол.: 506; Семен.: 224], ʻіноді, деколи' [Н.,Т.: 72], ʻколись, іноді, зрідка' [Керча,

I: 200; Поп: 56], *даколи́* ‘деколи’ [КСУ: 25]. Відоме це слово і в деяких інших українських говірках, пор. півн.лемк. *дако́ли* ʻдавно, колись, іноді’ [Пиртей: 53], півд.лемк. ʻіноді’ [ВхЛем.: 235; Гр., I: 356] (в обох джерелах, мабуть, описка: *дако́ди*), бойк. *да́коли* ʻдеколи’, ʻколись’ [Он., I: 203]; у [Stud.: № 1002] із значенням ʻдеколи’ подається також півн.лемк. *дако́ли*, бойк., волин., зах.поліс. *да́коли*. Лексема *да́коли* ʻінколи, рідко’ вживається ще у гуцульських говірках на території Закарпатської обл. [П.,Г.: 45], в яких засвоєна, очевидно, із сусідніх закарпатських говірок; пор. ще непаспортизоване *да́коли* ʻдеколи’, ʻдесь-колись’ у [Жел.: 171]. Таким чином, ареал поширення цього слова обіймає говірки майже всієї крайньої західної частини української етнічної території. Лексема *даколи* ʻколись, коли-небудь’ уперше зафіксована в тексті XVIII ст. із території закарпатських говірок [ТСл.: 660]. В інших українських діалектах та інших слов’янських мовах вона поки що не виявлена. Утворена за допомогою префікса *да-* (див. вище ˈ*дагде*) від прислівника *коли* < прасл. **koli/*kolě* ‘коли, як, скільки’, що складається із займенникового кореня **ko-*, утвореного від питального займенника **kъ*, і суфікса *-l-i(ě)*, пов’язаного із праслов’янською часткою **li/*lě* ʻчи’ [ЕСУМ, II: 503, Фасм., II: 290; Sław., II: 290; ЭССЯ, X: 84–86].

ˈ**Дакотрый,** *займ. неозн.* ʻдекотрий’: *ˈДакотрый чиˈл’адник на таˈке с’а неᵘ тˈворит;* **ˈдакотрыйіс’,** *займ. неозн.* ʻдекотрийсь’: *За ˈдакотро̂вс’ ˈд’івко̂в хˈло̂пц’і ˈбігайут, гі зду̯ˈр’іл’і* [ССк.: 60]. Займенник ˈ*дакотрый* відомий і в інших закарпатських та в пінічнолемківських говірках; пор. закарп. ˈ*дакотрый* ʻхто-небудь’ [Гол.: 506; Чопей: 66], *да́котрый* і *дакотры́й* ʻякийсь’ [Семен.: 224], *да́котрый* ʻякий-небудь’, ʻякийсь’ [Н.,Т.: 72; Керча, I: 200; Поп: 56], півн.лемк. *да́котрый* ʻхто-небудь’ [ВхГЛ: 408; Гр., I: 356], ʻкотрийсь, котрий-небудь, який-небудь’ [Пиртей: 53]. *Да́котрый* ʻкотрийсь, якийсь’ уперше засвідчується пам’яткою, писаною на Закарпатті, у XVIII ст. [ТСл.: 660]; пор. ще слвц. *daktorý* ʻякийсь, деякий’ [SSJ, I: 229–230]. В інших українських діалектах та інших слов’янських мовах цей займенник поки що не виявлений. Мабуть, це спільне українсько-словацьке слово, яке утворилося за допомогою префікса *да-* (див. вище ˈ*дагде*) від питального займенника *котрый* < прасл. **kotrъ/*kъtorъ* і под., що зводиться до того індоєвропейського кореня, що й **kъto* (укр. *хто*), див. вище ˈ*дако (ˈдатко).* У займеннику ˈ*дакотрыйіс’* друга частина *-котрыйіс’* утворена від займенника *котрый* та частки *-с’* (див. вище ˈ*дайакыйіс’*) [ЕСУМ, III: 61; Фасм., II: 353–353; ЭСРЯ, II/8: 360; Черн., I: 436; ЭСБМ, IV: 306; Sław., III: 286–289; ЭССЯ, XI: 201–203].

ˈ**Дакуды,** *рідко* ˈ**дакуда,** *присл.* ʻкуди-небудь’: *Тˈреба бы ˈнын’і ˈдакуды на вичурˈниц’і пуйˈти* [ССк.: 60]. Це слово знане і в деяких інших закарпатських та бойківських говірках; пор. закарп. *дакуда́* [Керча, I: 200], бойк. *да́куди* ʻдекуди’ [Он., I: 203]. В інших діалектах та писемних пам’ятках української мови поки що не виявлене; пор. ще слвц. *dakade* ʻкуди-небудь, кудись’ [SSJ, I: 229]. Присл. *дакуды/-и/-а* утворений за допомогою преф. *да-* від присл. *куды/-а* < прасл. **kǫdy/-a* ʻкуди’, який у свою чергу виник від кореня **ko-* питального займенника **kъ* і часток *-dy* і *-da*, які також займенникового походження і споріднені з часткою **de* в прислівнику **kъde* (див. вище ˈ*дагде*) [ЕСУМ, III: 123; Фасм., II: 399; КЭС: 224; ЭСРЯ, II/8: 431; Sław., II: 125; Skok, II: 115; Bezlaj, II: 53; ЭССЯ, XII: 46–47, 53].

ˈ**Дакул’ко,** *присл.* ʻбудь-скільки’, ʻкілька’: *Най бы прийшˈло на рô̯ˈбôту ˈдакул’о л’уˈди* [ССк.: 60]. Ця лексема вживається і в деяких інших закарпатських говірках; пор. *да́кулько* id. [Керча, I: 200]; пор. ще слвц. *dakoľko* ʻкілька’ [SSJ, I: 229]. Очевидно, це також спільне українсько-словацьке утворення за допомогою префікса *да-* (див. вище ˈ*дагде*) від *кул’ко* < праслов’янського прислівника **koliko*, новішого **kolьko* ʻкілька’, ʻскільки’, похідного від питального займенника **kolikъ*, новішого **kolьkъ* ʻякий великий’, спорідненого з прасл. **koli/*kolě* (див. вище ˈ*даколи*) [ЕСУМ, II: 509–510; Фасм, III: 647; Черн., I: 170; КЭС: 412; Sław., II: 161–163; БЕР, II: 556–557; Bezlaj, II: 57; ЭССЯ, X: 135–136].

ˈ**Дале,** *присл.* ʻдалі’: *Iˈди май ˈдале;* ʻпотім’: *Спер̯ˈшу с’а сам навˈчи, а ˈдале буˈдеш дˈругого вˈчити* [ССк.: 60]. Ця лексема відома і в інших закарпатських говірках; пор. *да́ле* ʻдалі’ [Семен.: 224; Поп.: 56], ʻпотім’ [Н.,Т.: 72], *да́ле, да́лей* ʻдалі’, ʻпотім’ [Керча, I: 201]; пор. ще півн. лемк. *дале* ʻдалі’ [ВхГЛ: 408; Пиртей: 53], бойк *да́ле*, поліс. *да́ле, да́лей, да́лий* id. [Арк., I: 123; Лис.: 64]. У пам’ятках української писемності *дале* ʻнадалі’ фіксується вперше 1552 р., а *далѣй* ʻдалі’ – 1495 р.; у цих варінтах, а також *далѣє* і под. зі значеннями ʻдалі’, ʻпотім’, ʻбільше’ та ін. багаторазово вживається в текстах XV–XVIII ст. (детальніше [ССУМ, I: 277; НП: 7б, 20а; СУМ, 16–17 ст., VII: 163–165; ТСл.: 660–661; ТМат., I: 199]). *Дале* ʻдалі’ виявляється в києворуських писемних пам’ятках XII ст. [СДРЯ, II: 422–423], відоме майже в усіх слов’янських мовах, ст.сл. **далє** id. Прасл. **dal’e*, яке утворене за допомогою форманта *-je* від форми середнього роду вищого ступеня порівняння прикметника **dalekъ* ʻдалекий’. Отже, укр. діал. *дале* < прасл. **dal’e*, а варіант *далей* < прасл. **dal’eje*, що виникло внаслідок вторинного нашарування того самого форманта, пор. [SP, II: 331–332; ЭССЯ, IV: 185]. Із *далей* в українській мові постав варіант *да́лій* (***i*** **<** ***e*** в новозакритому складі; фіксується як діалектизм також у [СУМ, II: 209]), з якого внаслідок відпадіння кінцевого ***й*** – укр. літ. *да́лі* ʻдалі’ [ib.]. Отже, як випливає з нашого викладу, варіант *да́ле* в українській мові найдавніший.

Даˈры, ˈру, *мн., одн.* даˈра, ˈры, *ж., вес.* ʻподарунки на традиційному весіллі від родини молодої родині жениха’: *Ішˈли до женˈиха в пруˈпуй переˈказовати даˈры* [ССк.: 60]. Лексема *дара́* в деяких інших закарпатських говірках має значення ʻпроскура’ [Поп: 57], з яким у нашій та в ряді інших закарпатських говірок частіше вживається слово *дора́* [ССк.: 73; Чоп.: 77; Керча, I: 240] < церк. сл. **дѡра** id. [Бер.: 202; Срез., I: 706] < гр. *δωρον* ʻдар,

подарунок' [Дворецкий, I: 443], спорідненого з укр. *дар(а)*; пор. ще бойк. *дарú(ы)* 'подарунки' (на весіллі) [Он., I: 204], гуцул. *дар* id. [ГГ: 55; Jan.: 39; П.,Г.: 45], поділ. *дáри* 'подарунки, якими свати на весіллі наділяють одні одних' [Мельн.: 78], зах. укр. *дáра* 'антидор' (тобто проскура – І.С.) [Гол.: 507], *дáра* 'дар', поділ. 'святе причастя' [Номис: № 5752; Жел.: 172; Гр., I: 357–358]. В інших українських діалектах лексема *дара* як іменник жіночого роду поки що не виявлена, але в давнину вона була поширена, без сумніву, на більшій українській території, тому що вперше *дара* 'шматочок проскури' 1583 р. засвідчується в пам'ятці, писаній на Волині [СУМ, 15-17, VII: 173], а пізніше з цим значенням та 'святе причастя' вживається багаторазово в писемності і з інших українських земель [ТСл.: 665]; пор. ще пол. діал. (кашуб.) *dara* 'дар, дарунок', ст.сл. **дара** 'милість', а також іменники жіночого роду болг. діал. *дар* 'придане, посаг', 'весільний подарунок' поряд із значенням 'дар, подарунок' [Геров, I: 277], рос. діал. (волог.) *дарь* 'дар, подарунок', зб. *дáрье* 'весільні подарунки' [СРНГ, VII: 278]. На підставі наведених даних виводять прасл. **dara* як іменник жіночого роду, вживаний поряд з іменником чоловічого роду **darъ;* останнє слово із значенням 'дар, подарунок' відоме майже у всіх слов'янських мовах, а в деяких із них також у значенні 'весільний подарунок'. Іменник жіночого роду *дара* у слов'янських мовах, можливо, ширше представлений, ніж це випливає з нашого викладу. Справа в тому, що в ряді випадків у джерелах різних слов'янських мов подається форма наз. або знах. відмінка множини *дары*, напр., у києворуських пам'ятках, див. [СлРЯ 11-17, IV: 171–172; СДРЯ, II: 430–433]. Так і в ряді інших слов'янських мов. Тому, ймовірно, в декотрих із цих множинних форм захована, крім форми чоловічого роду *dar,* також форма жіночого роду *dara.* Праслов'янські іменники **darъ, *dara* продовжують індоєвропейську основу **dōro-* 'дар', пов'язану з **dō-*'давати'. Із усіх перелічених вище значень прасл. **darъ/*dara,* очевидно, первинним було 'дар, подарунок', із якого згодом, але ще в праслов'янський період, виникли значення 'весільний подарунок', 'посаг'. Крім поданих іменників жіночого роду із цими значеннями, пор. ще києворуське *дары* 'посаг' [XII, СлРЯ 11-17, IV: 171], ст. рос. *дары* id. [ib.: 172], рос. діал. (волог. та ін.) *дары* 'подарунок молодої рідні жениха', 'посаг' [СРНГ, VII: 271–272], біл. діал. *дар* 'весільний подарунок молодим' [СПЗБ, II: 21], серб., хорв. *дари* 'подарунок молодої весільним гостям', слвн. *dar* 'весільний подарунок' [ЕСУМ, II: 12; Фасм., II: 484; ЭСРЯ, I/5: 14; ЭСБМ, III: 126; Sław., I: 138; БЕР, I: 319–320; SP, II: 342, 346–348; ЭССЯ, IV: 189, 191–192]. Отже, значення 'весільний подарунок' іменника *dar/dara* або в множині *dary,* крім українських закарпатських, бойківських, подільських говірок, відоме також у російській, білоруській та південнослов'янських мовах.

Дас(з), *част.,* вживається для передачі приблизності: *За|робивим дас т|риц':ат' руб|л'у; Ро|билам даз два |часы* [ССк.: 60], Ця частка відома і в деяких інших закарпатських, а також у північнолемківських говірках говірках; пор. закарп. *дас* 'десь, приблизно' [КРУ: 25], *даз* [Поп: 56], півн. лемк. *даз* id. [Пиртей: 53]. Виявляється вона також у північнолемківському слові *дазраз* 'хоч раз' [ВхГЛ: 408]. Для укр. *даз(с)* знаходимо відповідник у східнословацьких говірках – *das* 'десь, мабуть' [Kálal: 88; Buffa: 142]. Очевидно, це спільне українсько-словацьке утворення, складне слово, перша частина якого *да-* (див. вище *|дагде*), а друга – частка *с(з),* уживана для позначення приблизності, походить від праслов'янського прийменника **sъ (< *sъn),* який уживався із знахідним відмінком [Німчук 1958: 48; ДУЗСЛП: 151–154; ЕСУМ, II: 7–8, 9, 213; ESSJ, I: 244–246, 252–253, 254–255].

Да|уткы, *присл.* 'ба звідки', 'звідки-небудь': *Да|уткы в т'а |тул'ко г|роши?* **да|уткыс',** *присл.* 'звідки-небудь': *Да|уткыс' у|з'ав о|ты г|рôші.* Крім говірки села Сокирниця, прислівник *дауткы* відомий і в інших закарпатських говірках; пор. *дáудкы* 'звідки-небудь' [Керча, I: 204]. Утворився за допомогою префікса *да-* (див. вище *|дагде*) від прислівника *|уткы* < *откы* 'звідки' (пор. чес. морав. *odky* id.), у свою чергу утвореного за допомогою префікса *от* (від прийменника *от* < прасл. **otъ* 'від') від займенникового кореня *-к-*, наявного в займеннику *кый/кий (<*kъ-jь,* той самий корінь і в **kъ*-to); *кы/ки* зумовлено, ймовірно, впливом прислівників *дóки, пóки* [ЕСУМ, I: 393; Фасм, III: 305; ESSJ, II: 546].

Да|чий, а, е, *займ. неозн.* 'який належить до заможного роду': *О|то |д'івка да|чийа, не[и] худ'йа|ка;* **дачийіс',** йас', йес' id.: *Да|чийас' |д'івка* [ССк.: 60]. Це значення слова *дачий,* імовірно, новіше, а давніше – 'чий-небудь, чийсь'; пор. в інших закарпатських говірках *дáчий* id. [Керча, I: 204; Поп: 57], а також півн. лемк. *дачый* 'чий-небудь' [Турчин: 78], бойк. *дáчий* 'id.' [Он., I: 205]. Зазначена лексема поза межами цих говірок в українських діалектах і в пам'ятках української писемності поки що не виявлена; пор. ще слвц. *dačí* id. [SSJ, I: 228]. Займенник *дачий* утворений за допомогою префікса *да-* (див. вище *|дагде*) від займенника *чий* < прасл. **čьjь* 'чий' індоєвропейського походження (елемент *čь-* споріднений із *kъ* в *къto*) [Фасм., IV: 323–324; Черн., II: 376; Sław., I: 130]). Займенник *дачийіс'* утворений від *дачий* за допомогою частки *-с'* (див. вище *|дайакыйіс'*).

|Дашчо, |дачого, *займ. неозн.* 'дещо, щось': *У вôш|кôлу м не[и] |дуже хо|дила, бо т|реба |было |дома |дашчо чи|нити;* **|дашчус',** |дачогос', *займ. неозн.* 'що-небудь, щось': *І'ду на г|рибы, |може, |дашчус' |найду* [ССк.: 60]. Займенник *дашчо* відомий і в інших закарпатських говірках; пор. *дáщо* id. [Гнатюк: 238], 'що-небудь' [Чопей: 66], а також у варіантах *дáшто* id. [ib.; Гол.: 508; Сем.: 224; Керча, I: 204], 'дещо' [Поп: 57], *дáчто* 'що-небудь' (закарп. ужанські говірки на території Східної Словаччини [Гол.: 508; Семен.: 224], *дашó* 'дещо', 'щось' (там само [КСУ: 25]); пор. ще півн.лемк. *дашто* id., 'що-небудь' [Пиртей: 57], бойк. *дáшчо, дашчó, дáшо* 'дещо' [Он., I: 205]. У [Гр., I: 260] подається *дáщо* 'що-небудь, скільки-небудь' як уживане в

Старомиському повіті в Галичині, а в [Жел.: 173] непаспортиз. *да́що* ʽдещоʼ. В інших українських діалектах жоден із цих варіантів поки що не виявлений. *Дашто* ʽщо-небудьʼ фіксується в пам'ятці писемності із Закарпаття в кінці XVII ст. [Дзендзелівський 1961: 70], а у XVIII ст. *дащо, дашто* – у кількох текстах із тієї самої території [ТСл.: 671]; пор. ще слвц. *dačo* id. [SSJ, I: 228]. Очевидно, це спільне українсько-словацьке слово, утворене за допомогою преф. *да-* (див. вище ˈ*даґде*) від займенника *шчо (што, что, шо)* < прасл. **čьto,* який у свою чергу є поєднанням праслов'янського займенника **čь* ʽщоʼ з **to* – формою сер. роду від займенника **tъ* ʽтойʼ [Фасм., IV: 374; Черн., II: 393; Цыг.: 487; Sław., I: 107; ESSJ, II: 141, 151]. Займенник ˈ*дашчус'* (***у*** < ***о***) утворений від *дашчо* за допомогою частки *-с'* (див. вище ˈ*дайакыйіс'*).

Дˈвычі, *присл.* ʽдвічіʼ: *Пуп дˈвычі* ˈ*казан' не*ᵘ ˈ*каже* [ССк.: 61]. Цей прислівник у різних фонетичних варіантах уживається майже в усіх закарпатських говірках: *двыч', двич', двыш'* (півн.-зах.), *двычі* (верхов., боржав., марамор.), *двіч'і* (в основному говірки Мукачівщини), *дви́чі* (гуцульські говірки Рахівського району та поодинокі сусідні закарп. марамор.) [ДзЛАЗ: № 446]; пор. ще у словниках закарп. *дви́чи* [Семен.: 206], *двычи* [Керча, I: 208], а також бойк. *дви́чі, двычі* [Он., I: 206], півд.-зах. *дви́чі, дви́чи, двѣчи, дво́йчи* [Гол.: 509], *дві́чи, дві́йчи* [Жел.: 174], *дві́йчи, дві́чі, дві́чи* [Гр., I: 362–363], поліс. *двуойчи, дві́йчи, дву́йчи, дви́йчи, дві́йч'і* та ін. id. [АУМ, I: № 117; Лис.: 64]. Це слово фіксується в києворуських і староукраїнських писемних пам'ятках: *двоици, двоичи* [Ср., I: 641], *двойчи* [1489, СУМ 16-17, VII: 203]; із території Закарпаття: *двычи* [сер. XVI, НП: 139б], *двѣчи* id. [1771-1774, ТСл.: 684]. Точні відповідники цього прислівника знаходимо тільки в східно- і західнослов'янських мовах; пор. рос. діал. (у ряді говорів) *дво́йчи* [СРНГ, VII: 294], біл. *дво́йчи* [ТСБМ, II: 159], ст. пол. (XIV–XVI) *dwójcy, dwojec, dwojc* і под., в.луж. *dwójcy, dwójce,* н.луж. *dwójcy,* діал. *dwójc,* чес. *dvoicy,* ст. слвц. *dvojíc* id. Від прасл. **dъvojьtji* id., утвореного від **dъvojь* ʽдвоякийʼ, використовуваного також у функції числівника **dъva* ʽдваʼ (пор. укр. *дво́є,* похідні від цієї основи *двійка, двійко, двійник, двійнята, двійний,* діал. *дві́йло* ʽколода, вживана при запряганні двох або трьох пар волів уздовжʼ, ʽзалізо сохи з подвійним лезомʼ, *двойни́ти* ʽдвоїтисяʼ тощо [Гр., I: 362]) за допомогою суф. *-tji,* пов'язаного із дієсловом **jьti/*iti* ʽітиʼ, як у прасл. **dъvašьdi/-y* ʽдвічіʼ(пор. рос. *дважды,* ст.сл. **дъвашьды** і т.д.) суф. *-šьdi/-y* – із **choditi.* В українській мові прасл. **dъvojьtji* закономірно дало спочатку *двоичи,* а після занепаду редукованих голосний ***о*** в новозакритому складі перейшов в ***і,*** і утворилося слово *двійчи,* а далі після випадіння ***й*** – *двічи.* В укр. діал. *двичи (двычі)* елемент *дви-,* очевидно, виник на місці *дві (< двой-)* нефонетично внаслідок впливу закономірного прислівника *тричи (триичи)* подібно до того, як укр. діал. *тро́йчи* ʽтричіʼ появилося під впливом закономірного прислівника *дво́йчи* ʽдвічіʼ [Німчук 1970: 122–123; ЕСУМ, II: 18–19; Німчук 1978: 409; ЭСБМ, III: 131; SP, V: 187–188; ЭССЯ, V: 193].

Скорочення назв джерел

Арк. – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: У 2 т. – Луцьк, 2000. – Т. 1–2.

АУМ – Атлас української мови: У 3 т. – К., 1984–2001. – Т. 1–3.

Бевка – Бевка О. Словник-пам'ятник: Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату. – Ніредьгаза, 2004. – 178 с.

БЕР – Български етимологичен речник. – София, 1971–1986. – Т. 1–3.

Бер. – Лексикон словенороський Памви Беринди / Підг. тексту і вступ. стаття В.В.Німчука. – К., 1961. – XXXVIII, 272 с.

Брил. – Брилінський Д. Словник подільських говірок. – Хмельницький, 1991. – 119 с.

ВхГЛ – Верхратский І. Про говор галицких лемків: Словарець. – Львів, 1902. – С. 388–489.

ВхЗак. – Верхратский І. Знадоби для пізнання угорско-руских говорів: Словарець // Записки Наукового товариства ім.Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 30. – С. 28—275.

ВхЛем. – Верхратський І. Знадоби для пізнання угроруских говорів: Словарець // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 45.– С. 225–278.

ВхЮж.– Верхратский И. Знадоби до словаря южноруского.– Львів, 1877.– 88 с.

ГГ – Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.

Геров – Геров Н. Речник на българския език. – София, 1975–1978. – Ч. 1–6.

Гнатюк – Гнатюк В. Словарець угорсько-руських місцевих виразів // Етнографічний збірник НТШ. – Т.IV. Етнографічні материяли з Угорської Руси. – Т. II. – Львів, 1898. – С. 234–251.

Гол. – Дзендзелівський Й.О., Ганудель З. Словник української мови Я.Ф.Головацького // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1982. – Т. 10. – С. 311–612.

Гр. – Словарь української мови: У 4 т. / За ред. Б.Грінченка. – К., 1958–1959. – Т. 1–4.

Дворецкий – Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь: В 2 т. – М., 1958. – Т. 1–II. – 1904 с.

Дзендзелівський 1961 – Дзендзелівський Й.О. Про займенникові та прислівникові утворення з префіксом да- в українських карпатських говорах // Доповіді та повідомлення: Серія філологічна / Ужгород. держ. ун-т. – Ужгород, 1961. – № 7. – С. 69–72.

ДзУЗСЛП – Дзендзелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К., 1969. – 212 с.

ДзЛАЗ – Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України). – Ужгород, 1958–1993. – Ч. I–III.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2006. – Т. 1–5.

Жел. – Желеховский Є., Неділький С. Малоруско-нїмецкий словар: У 2 т. – Львів, 1885–1886. – 1121 с.

Ж.,П. – Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 180 с.

Керча – Керча Р. Словник русинсько-руський: У 2 т. – Ужгород, 2007. – Т. 1–2.

КСУ – Сірка Й, Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. – Зіґен; Пряшів, 1999. – 64 с.

КЭС – Шанский Н.М., Иванов В.В., Шанская Т.В. Краткий этимологический словарь русского языка. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 1975. – 543 с.

Лис. – Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К., 1974. – 260 с.

Мельн. – Мельничук О.С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району Одеської області) // Лексикографічний бюлетень. – К., 1952. – Вип. 2. – С. 67–98.

Негр. – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів, 2008. – 224 с.

Німчук 1958 – Німчук В.В. Із словотвору прислівників говірок району верхньої течії річки Боржави: (Прислівники займенникового походження) // Наукові записки / Ужгород. держ. ун-т. – Ужгород, 1958. – Т. 35: Мовознавство. – С. 42–55.

Німчук 1970 – Німчук В.В. Українські прислівники двічі, тричі // Праці XIII республіканської діалектологічної наради. – К., 1970. – С. 122–133.

Німчук 1978 – Німчук В.В. Прислівник // Історія української мови: Морфологія. – К., 1978. – С. 342–412.

НП – Няговские поучения / Факсимил. воспроизвед. текста по изд. А.Л.Петрова. – Ниредьхаза, 2006. – 226 с.

Н.,Т. – Николаев С.Л., Толстая М.Н. Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов. – М., 2001. – 232 с.

Он. – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984. – Ч. I–II.

П.,Г. – Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської обл.). – Ужгород, 2005. – 266 с.

Пиртей – Пиртей П.С. Словник лемківської говірки: Матеріали до словника. – Івано-Франківськ, 1986. – 345 с.

Поп – Поп Д. Русинсько-украйинсько-руський и русско-украинско-русинский словарь. – Ужгород, 2007. – 312 с.

Пр. – Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка. – М., 1959. – 1284 с.

Самійленко – Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. Ч. II: Займенник. – К., 1970. – 192 с.

СБГ – Словник буковинських говірок. – Чернівці. – 688 с.

СДРЯ – Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т. – М., 1988 [и след.]. – Т. I [и след.].

Семен. – Семенович А. Об особенностях угрорусского говора // Сборник статей по славяноведению, составлен и издан учениками В.И.Ламанского. – СПб., 1883. – С. 212–237.

СлРЯ 11-17 – Словарь русского языка XI–XVII вв. – М., 1975 [и след.]. – Вып.1 [и след.].

СПЗБ – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: У 5 т. – Мінск, 1979–1986. – Т. 1–5.

Срез. – Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам: В 3 т. – СПб., 1893–1912. – Т. I–III.

СРНГ – Словарь русских народных говоров. – М.; Л., 1965 [и след.].– Вып.1 [и след.].

ССк. – Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород, 2007. – 480 с.

ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. – К., 1997–1998. – Т. I–II.

СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970–1980. – Т. I–XI.

СУМ 16–17 – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. – Львів, 1994–2008. – Вип. 1–14.

ТМат. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: У 2 кн. / Підгот. до вид. В.В.Німчук та Г.І.Лиса. – К.; Нью-Йорк, 2002. – Кн. 1–2.

ТСл. – Історичний словник українського язика / За ред. Є.Тимченка. – Х.; К., 1930–1932. – Т I. – XXIV, 947 с.

ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т., 6 кн. – Мінск, 1977–1984. – Т. 1–5.

Турчин – Турчин Є. Словник села Тилич на Лемківщині. – Львів, 2011. – 384 с.

Фасм. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е изд., стереотип. – М., 1986–1987. – Т. I–IV.

Цыг. – Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. – 2-е изд., доп. и перераб. – К., 1989. – 512 с.

Чаб. – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: У 4 т. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1–4.

Черн. – Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: В 2 т. – 3-е изд., стереотип. – М., 1999. – Т. I–II.

Чоп. – Чопей Л. Руcько-мадярский словарь. – Будапешт, 1883. – XLVI, 440 с.

Шило – Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. – Львів; Нью-Йорк, 2008. – 288 с.

Шух. – Шухевич В. Гуцульщина. – Львів, 1899. – Т. I. – 320 с.

ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Рэд. В.У.Мартынаў. – Мінск, 1978 [і наст.]. – Т. 1 [і наст.].

ЭСРЯ – Этимологический словарь русского языка / Под руков. и ред. Н.М.Шанского. – М., 1963 [и след.]. – Вып. I [и след.].

ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков: Праслов. лекс. фонд / Под ред. О.Н.Трубачева. – М., 1974 [и след.]. – Вып. I [и след.].

Яв. – Яворницький Д. Словник української мови. – Катеринослав, 1920. – Т. I. – 411 с.

Bezlaj – Bezlaj F. Etimološki slovnik slovenskega jezika. – Ljubljana, 1977–2007. – T. I–V.

Buffa – Buffa F. Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese. – Bratislava, 1953.

ESSJ – Etymologický slovník slovanských jazyků: Slova gramatická a zájmena / Sest. F.Kopečný, V. Šaur, V.Polák. – Praha, 1980. – Sv. 2. – 784 s.

Jan. – Janów J. Słownik huculski / Oprac. i przygotował do druku J.Rieger. – Kraków, 2001. – XXX, 306 s.

Kálal – Kálal M. Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. – Banska Bystrica, 1924.

Rud. – Rudnyćkyj J.B. An etymological Dictionary of the Ukrainian Language. – Winnipeg, 1972. – Vol. I. – LXXXV, 968 p.

Skok – Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Zagreb, 1971–1974. – Knj. 1–4.

Sław. – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1952 [i nast.]. – T. I [i nast.].

SP – Słownik prasłowiański / Pod red. F.Sławskiego. – Wrocław etc., 1974 [i nast.]. – T. I [i nast.].

SSJ – Slovník slovenského jazyka. – Bratislava, 1959–1968. – I–VI d.

Stud. – Лексичні матеріали з Галичини І.Зілинського // Studia nad dialektologią ukraińską i polską / Oprac. i przyg. do druku M.Karaś.– Krakow; Warszawa, 1975. – 239 s.

Иван Сабадош

ЗАКАРПАТСКИЕ ДИАЛЕКТИЗМЫ КАК МАТЕРИАЛ ДЛЯ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ СТАРИНЫ (3)

Аннотация. В статье рассматриваются закарпатские диалектизмы, унаследованные преимущественно от праславянского языка и отсутствующие во многих украинских диалектах и в литературном языке или используемые в последней редко или как архаизмы.

Ключевые слова: закарпатский диалектизм, украинский язык, праславянский, лексика, семантика, этимология.

Ivan Sabadosh

TRANSCARPATHIAN DIALEKTICIS ASMS AS THE MATERIAL FOR THE REFLECTION OF LANGUAGE OBSOLETENESS (3)

Resume. The article under consideration analyses Transcarpathian dialecticisms, inherited mostly from the pre-Slavonic language. These words are either absent in many Ukrainian dialects and literary language or are used in the latter very seldom, or in the capacity of archaisms.

Kew words: Transcarpathian dialecticisms, the Ukrainian language, pre-Slavonic, semantics, etymology.

This publication is the result of the project implementation: *Retrofitting and Extension of the Center of Excellence for Linguaculturology, Translation and Interpreting* supported by the Research & Development Operational Programme funded by the ERDF.

Сабадош Іван Васильович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови УжНУ